

QORAQALPOG'ISTONDA DAMLI CHOLG'ULAR ORKESTRINING RIVOJLANISHI

Segizbaeva Guldana

O'zbekiston Davlat Konservatoriyasi Nukus filiali "Umumiy kasbiy va ijtimoiy gumanitar fanlar kafedrası" "Musiqashunoslik" mutaxassisligi 2-kurs talabasi

G.M.Kamalova

Ilmiy rahbar

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10052364>

Annotatsiya. Bu maqolada Qoraqalpog'istonda damli cholg'ular orkestrining shakllanishi va rivojlanishi, bu sohadagi taniqli ustozlarning samarali faoliyati haqida keng to'xtalib o'tiladi. Bundan tashqari Qoraqalpog' musiqasi san'ati rivojlanishida samarali mehnat qilayotgan pedagog Polat Tnibaevning faoliyati haqida yoritiladi.

Kalit so'zlar: musiqa, san'at, damli cholg'ular, nota, dirijyor, simfonik orkestr, konservatoriya, teatr.

DEVELOPMENT OF THE ORCHESTRA OF MUSICAL INSTRUMENTS IN KARAKALPAKSTAN

Abstract. In this article, the formation and development of the orchestra of wind instruments in Karakalpakstan, and the effective activities of famous teachers in this field will be discussed in detail. In addition, the work of pedagogue Polat Tnibaev, who is working effectively in the development of Karakalpak music art, will be covered.

Key words: music, art, musical instruments, sheet music, conductor, symphony orchestra, conservatory, theater.

РАЗВИТИЕ ОРКЕСТРА МУЗЫКАЛЬНЫХ ИНСТРУМЕНТОВ В КАРАКАЛПАКСТАНЕ

Аннотация. В данной статье будет подробно рассмотрено становление и развитие оркестра духовых инструментов в Каракалпакстане, а также эффективная деятельность известных педагогов в этой области. Кроме того, будет освещена деятельность педагога Полата Тнибаева, который эффективно работает в сфере развития каракалпакского музыкального искусства.

Ключевые слова: музыка, искусство, музыкальные инструменты, ноты, дирижер, симфонический оркестр, консерватория, театр.

Musiqa bu insoniyat uchun berilgan katta boylikdir. Inson bu dunyoga kelishidan boshlab musiqaga bo'lgan tuyg'ulari shakllana boshlaydi. Musiqa o'z ichiga juda ko'p davrlarni qamrab oladi. Qadim zamonlarda hali gaplashish tushunchasi bo'lmastan oldin, odamzot harxil tovushlar chiqarishni va shuning natijasida bir-biriga xabar berishni boshlaydi, keyinchalik tovush kuchini orttirish maqsadida har davrning o'z musiqa cholg'ulari paydo bo'la boshlaydi. Musiqa cholg'ularining eng qadimiysi damli cholg'ular hisoblanadi.

Damli cholg'ular eramizdan avvalgi III asrlarda nay tarzida paydo bo'lgan. U dastlab Qadimgi Misr va sharq davlatlariga, keyinchalik Yevropaga kirib keldi. Hozirgi davrda damli cholg'ular barcha xalqlarda keng tarqalgan va rivojlangan.

Qoraqalpogʻistonda torli va damli cholgʻular mutaxassisligi uchilish uchilgannan boshlab faoliyat yuritgan. Uning dastlabki oʻqituvchilari N.Muxammeddinov, A.N.Kogay, K.Nametullaev, V.S.Shelomencov, N.I.Yagodin, T.Otemuratov, N.L.Brokman, soʻngra Sh.Paxratdinov, T.Esirkepov, M.Tarixov, M.Rustambekov, T.Berdibekova, M.Zuxurov, D.Reymov, L.Paxratdinova, N.M.Murmancev, A.M.Anoshin, V.M.Klyuchnikov, Ya.N.Coy, R.Xalliev keyingi yillari A.Qoshimbetov, A.Losevskiy, A.V.Maryuxin, V.Maksimov, P.Qurbanazarov, E.Orinbaev, S.Seytqasimov, P.Tnibaev, J.Sharipovlar yoshlarga ustozlik etib, shu kunga qadar rivojlanib kelmoqda.

Damli cholgʻular qoraqalpoq musiqa sanʼatiga oʻtgan asrning 40-yillaridan soʻng kirib kelgan xorijiy cholgʻu hisoblanadi. Ulardan milliy kadrlar yoʻq edi.

1960-yili musiqa uchilishi ochilgannan soʻng damli cholgʻular mutaxassisligiga oliy oʻquv yurtiga oʻqishga kirib, bitirib chiqqan kadrlardan Qoraqalpogʻiston Respublikasiga xizmat korsatgan madaniyat xodimi, Oʻzbekiston manaviyat va marifat ishlari aʼlosi A.Abdikamalov (truba), Qoraqalpogʻiston Respublikasiga xizmat koʻrsatgan sanʼatkor P.Qurbanazarov (klarnet), S.Muxameddinov (fleyta), Q.Qarlibaev (fagot), A.Orazbaev (truba), T.Musaev(fagot), J.Qoshimbetov (valturna), S.Seytqasimov (truba), J.Sharipov (truba) boʻlgan.

Qoraqalpogʻiston Respublikasida damli cholgʻular ijrochiligining rivoji, bu yoʻnalishda kadrlar ilmiy darajasini oshirishlik, ilmiy ijodiy faoliyatini yanada rivojlantirish, talantli yoshlarni qidirib bu sohaga tortishda koʻplab ishlar olib borilmoqda. Bu oʻlkada tugʻilib yuksalgan birqancha avlod Oʻzbekiston Davlat Konservatoriyasida taʼlim olib, katta natija va tajribaga ega boʻlgan dirijyorlar, damli cholgʻular ijrochilari va tajribali pedagog kadrlar yetilib chiqqan. Bular orasida Tnibaev Polat (fagot), Musaev Timur (fagot), Orinbaev Erkin (gaboy), Qudaybergenov Toʻlepbergen (truba), Erniyazov Aydos (valturna), Xabipov Miyas (dirijyor, fleyta), Sharipov Jaqsiliq (truba), Zoitov Timur (klarnet), Aliev Nursultan (trombon), Jumabaev Abdirasul (trombon) va boshqalar bor.¹

Filialimizda damli cholgʻular sohasining rivojlanishiga katta hissa qoʻshayotgan pedagoglarning biri bu P.Tnibaevdir. U 1981-yili Nukus shahrida taniqli Tnibay baxshining oilasida dunyoga kelgan. Uning ota-bobolari qoraqalpoq musiqa madaniyatining rivojida juda katta mehnat qilgan baxshilardan edilar. Uning otasi Karimbay baxshi, otasi Tnibay baxshi, narigi otasi Qurbanbay baxshi elimiz sevgan sanʼat shaydolaridan edi. Shu sababli P.Tnibaev bolaligidan musiqiy muhitda ulgʻaygan.

1988-1996-yillari umumiy oʻrta taʼlim maktabida taʼlim olib, shu bilan bir vaqtda Eshjan baxshi nomidagi musiqa bilim yurtida akkordyon sinfida tahsil oldi. 1996-2000-yillar oraligʻida hozirgi Nukus ixtisoslashtirilgan madaniyat maktabida gʻijjak cholgʻusida A.X.Abdullaev sinfida tahsil oldi. 2000-yili M.Ashrafiy nomidagi Oʻzbekiston Davlat Konservatoriyasida fagot cholgʻusida X.Kadirov sinfiga oʻqishga kiradi. Bu yerda juda koʻp qiyinchiliklarni boshidan kechirib, ularni mushkul mehnat va mashaqqat bilan yengib oʻtadi. Albatta, yosh ijrochining oʻzi

¹ Radjabov J.X. Damli cholgʻular ijrochiligining muhim va dolzarb masalalari//Musiqqa sanʼatida ijrochilik mahoratini takomillashtirishning dolzarb masalalari: Anʼanaviylik va zamonaviylik Respublika ilmiy-anjuman materiallari toʻplami. Nukus, 2022.b.24-29.

uchun begona bo'lgan musiqiy asbobni tezlik bilan organishi va katta yutuqlarga erishishi etirofga loyiq.

P.Tnibaev konservatoriyani muvaffaqiyatli tugallab, 2006-2008-yillari "Opera va simfonik orkestr dirijyorligi" mutaxassisligida Z.V.Xaqnazarov sinfida magistratura yo'nalishida bilim oladi. Bu yo'lda "P.I.Chaykovskiyning №6 simfoniyasi" haqida dissertaciya ishini yoqlaydi.

Yaxshi bilimga ega bo'lgandan so'ng, Qoraqalpog'istonga qaytib o'z faoliyatini boshlaydi. P.Tnibaev Nukus ixtisoslashtirilgan madaniyat maktabida, Berdaq nomidagi Qoraqalpoq davlat akademik teatrida faoliyat yuritadi.

2013-yildan e'tiboran, damli cholg'ular orkestrini tuzish uchun jadal kirishadi. Bu orkestrning ochilishi juda qiziqarli bo'lgan. U bir kuni ishga damli cholg'ular uchun yozilgan A.Volkovning "Eger marshi" asarini olib keladi. Bu asarni o'quvchilariga eshittirib, chaldirib ko'rsa hammasi yaxshi ijro qilib beradi. Keyingi darsda "Fanfariy marsh" asarini olib keladi. O'quvchilar bu asarni ham juda qiziqish bilan kutib olib, sevib ijro etadi. Shundan so'ng damli cholg'ular orkestrining konsert dasturi tayyor bo'ladi. 2015-yili 20-noyabr kuni P.Tnibaev boshchiligidagi birinchi kontsert dasturi keng jamoatchilik tomonidan yuqori kayfiyatta kutib olinadi. Qoraqalpog'istonda damli cholg'ular orkestri juda yaxshi rivojlanib, 2015-2017-yillari damli orkestrning konsertlari juda katta muvaffaqiyatga erishadi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 02.02.2022-yildagi PQ-112-sonli qarorida olis hududlarda yashovchi fuqarolarga madaniy dam olish xizmatlari ko'rsatish darajasini oshirishlik, respublikaning barcha hududlarida teatr, cirk va boshqa turdagi ommaviy-madaniy va konsert-tomosha choralari tizimli turda yo'lga qo'yish, madaniyat va san'at sohasida iste'dodli yosh ijodkorlarni izlab topish va qo'llab-quvvatlash, ta'lim muassasalarini milliy cholg'ular, musiqa darsliklari, notalar to'plamlari va o'qish-metodik adabiyotlar bilan ta'minlashning yaxlit tizimini yaratish² maqsadida davlatimizda keng xajmli ishlar olib borilmoqda. Shu qatorda filialimizning damli cholg'ular orkestri ham Respublikamizdagi birqancha bog'larda, dam olish maskanlarida kontsertlar berib kelmoqda.

P.Tnibaev bugungi kunda Qoraqalpog'iston Respublikasida madaniyat sohasida samarali mehnat qilayotgan ustozlarining biri bo'lib, uning pedagogik faoliyati ham katta ahamiyatga ega. Hozirgi kunda 50 ka yaqin shogirdlari xalqimizning eng yaxshi ijrochilari safidan o'rin olib, madaniyat sohasidagi muassasalarda muvaffaqiyatli faoliyat yuritib kelishmoqda.

O'z shogirdlaridan hardoyim ma'suliyatni, intizom va matonatlikni talab qiluvchi mohir ijrochi Paganinining "Bir kun chalmasam o'zimni yomon sezaman, ikkita kun chalmasam atrofimdagilar, uch kun chalmasam xalqim sezadi", - degan so'zlarga rioya qiladi.

P.Tnibaev pedagogik faoliyati davomida ilmiy ishlar bilan ham shug'ullanib kelmoqda. Hozirgi kunda "Qoraqalpog'istonda orkestrning rivoji va uning yoshlar manaviy tarbiyasidagi pedagogik tomillari" mavzusidagi doktorlik dissertაციyasini yoqlamoqda.

P.Tnibaev qoraqalpoq madaniyatining rivojida fidoyi xizmat qilib, filialimiz talabalarini yetuk mutaxassis bo'lib chiqishi uchun o'z ustida ishlashi, tarbiya, insonlarni hurmat qilish kabi ulug' hislarni o'rgatib, atroflicha to'g'ri yo'l ko'rsatib kelmoqda. Dirijyorning shu kabi mehnatlari

² Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 02.02.2022-yildagi PQ-112-sonli qarori

inobatga olinib, 2022-yili 15-aprel “Madaniyat va san’at xodimlari” kuni munosabati bilan “Madaniyat va san’at fidoyisi” ko‘krak nishoni bilan taqdirlandi.

O‘zbekiston Davlat Konservatoriyasi Nukus filialida pedagog kadrlar ilmiy darajasini takomillashtirish hamda damli cholg‘ular ijrochiligi san’atida tahsil olib, rivojlanayotgan yoshlarimiz ta’limining birgalikda sifatini oshirish bo‘yicha keng hajmli ishlar olib borilmoqda. O‘z ishiga fidoyi barcha ustozlar yordamida bu o‘lkaning iqtidorli farzandlarini yaqin kelajakda Respublika va jahon sahnalarida olib chiqib, ularning yutuqlarini qo‘lga kiritganligining guvohi bo‘lamiz.

REFERENCES

1. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyevning 02.02.2022-yildagi PQ-112-sonli qarori.
2. Левин С. Духовые инструменты в истории музыкальной культуры. 4.2.Л., 1983.
3. Левин С. Духовые инструменты в истории музыкальной культуры. 4.1.Л., 1973.
4. Салихов Б., Матякубов Б. Ўзбекистонда дамли ва зарбли чолгуларда ижрочилик тарихи. Т., 2007.
5. Segizbaeva G. “Qoraqalpog‘istonda fortepiano janrining rivojlanishida Dilbar Erniyazovanning tutgan o‘rni”. Journal of Culture and Art 1.3. (2023): 110-114-b.
6. Segizbaeva G. “Qaraqalpaqstanda dáslepki muzıkalı drama janrıńń payda bolıwı”. Muzıka hám kórkem óner xabarshısı 1.1. (2023): 188-192-b.
7. Radjabov J.X. Damli cholg‘ular ijrochiligining muhim va dolzarb masalalari//Musıqa san’atida ijrochilik mahoratini takomillashtirishning dolzarb masalalari: An’anaviylik va zamonaviylik Respublika ilmiy-anjuman materiallari to‘plami. Nukus, 2022.b.24-29.
8. Niyazbaeva A., Kamalova G. ÓZBEKISTON XALQ BAXSHISI QALLIEV TEÑELBAY GENJEBAEVICH IJODI //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 22-24.
9. Niyazbaeva A. J., Kamalova G. M. CHANQOVUZ MUSIQA ASBOBI VA UNING TURLARI //Journal of Integrated Education and Research. – 2023. – Т. 2. – №. 1.– С. 26-30.
10. Jamg‘irbaevna N. A. QISSAXONLAR //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 5. – С. 113-116.
11. Charshemov J. Problems of Using Karakalpak Folklore in Composers //Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 3. – С. 270-273.
12. https://www.researchgate.net/publication/365024275_THE_DRAMATURGY_OF_A_KOZ_LOVSKY'S_BALLET_TANOVAR
13. Charshemov, Jamil. "Problems of Using Karakalpak Folklore in Composers." *Vital Annex: International Journal of Novel Research in Advanced Sciences* 2.3 (2023): 270-273.
14. SEGIZBAEVA G. QORAQOLPOG‘ISTONDA FORTEPIANO JANRINING RIVOJLANISHIDA DILBAR ERNIYAZOVANING TUTGAN O‘RNI //Journal of Culture and Art. – 2023. – Т. 1. – №. 3. – С. 110-114.
15. Тажетдинова С. М., Худайбергенова Г. Ж. Формирование музыкальной культуры студентов //Молодой ученый. – 2018. – №. 47. – С. 380-382.

16. Тажетдинова С. М. Народные песни как фактор развития личности учащихся //Вестник Курганского государственного университета. – 2018. – №. 3 (50). – С. 62-62.
17. Dauletbaev T. CHOLG ‘U ASBOBLARINI O ‘RGATISHDA NOTA SAVODINI OSHIRISH //BOSHQARUV VA ETIKA QOIDALARI ONLAYN ILMIY JURNALI. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 31-33.
18. Тажимуратова Ш. С. САНЪАТШУНОСЛИК ФАНЛАРИНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ ТАЛАБАЛАРНИНГ МУСТАҚИЛ ИШЛАШ КЎНИКМАЛАРИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ. – 2023.
19. Saginbaevna T. S. FORMATION OF STUDENTS'SKILLS OF INDEPENDENT PERFORMANCE THROUGH THE TEACHING OF ART HISTORY //Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development. – 2022. – Т. 9. – С. 386-392.
20. Tajimuraova S. S. INFORMATION AND COMMUNICATIONS IN MANAGEMENT //Journal of Integrated Education and Research. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 509-511.
21. Tajimuratova Shakhnoza Saginbaevna. (2022). MANAGEMENT AND STUDY OF CULTURE AND ART. Web of Scientist: International Scientific Research Journal, 3(1), 758–762.
22. Sag'inbaevna, T. S. (2023). Cultural Life in Uzbekistan during the Years of Independence. Spanish Journal of Innovation and Integrity, 18, 39-41.